

PERSONAE HYBRIDAE IMAGINARE DIN ISTORIA IEROGLIFICĂ (1705) REPREZENTATE ÎN BIBLIA DE LA BUCUREȘTI (1688)*

STEPHANUS LEO
MA, MFAM-UBB, Cluj-Napoca
fanel.suteu@gmail.com

Abstract: In the first section of the present article, entitled (I) “*Clavis aurea*”, I accomplished a historical and hermeneutical incursion in biblical and cantemirian *bestiarum* and in the second part, entitled (II) “*Personae hybridae* from *The Hieroglyphic History* represented in the *Bible from Bucharest*”, based on Cantemir’s work, I outlined four heteromorphic masks marked by the expressions *in malo sensu* and *in bono sensu*: *Coracopardalis* (raven-leopard), *Strutocamila* (ostrich-camel), *Monochoeroleopardalisprovatohycoelefas* (unicorn-lion-leopard-sheep-wolf-elephant) and *Inorog* (unicorn).

Keywords: Cantemir, *The Hieroglyphic History*, *Bible*, 1688, symbol, hybrid, imaginary, *Monochoeroleopardalisprovatohycoelefas*, *Coracopardalis*, *Ostrichcamel*, *Unicorn*.

Prevorovire

(1) Exordiu intenționat

Am pornit la drum *paulatim et pedentim*¹, pentru a aduna în Arca lui Noe toate hibridele din zooparcul *Istoriei ieroglifice*; am măsurat perimetric adăpostul lor cu trestia de aur a canonului sacru și am luat cu lira sandalele înaripate ale interpretului, pentru „a iscodi în tot felul” (*emésato*) – precum spunea Socrate² – relația lor cu Biblia și cu Tradiția. Dar, surpriză! Fereastra prin care au plecat oviparele din ambarcațiunea diluviană (croncănind și uguind spre *terra ignota* inundată de *lux nova*) s-a dovedit pentru mine o potențială *Q0906+6930*³ prin care mi-au evadat rând pe rând personajele zoomorfe, până când, exasperat fiind, am rămas doar cu unul. De ce? Unele nu apăreau în Biblie, iar altele nu au primit identitate istorică la Cantemir.

* *Imaginary personae hybridae* from *The Hieroglyphic History (1705) represented in the Bible* from Bucharest (1688)

¹ „Puțin câte puțin și pas cu pas” (Toma din Aquino, 2009, p. 35, 37, 406).

² O parte din etimologia numelui zeului Hermes, oferită de Socrate în *Cratylus* (407e) (Kirkland 2012, p. 193-194).

³ Gaură neagră gigantică (Deutsch/ Cohon 2010, p. 27).

Într-un final am acceptat printr-o convenție, alături de masca (*persona*) autorului (*Inorogul*), încă trei măști imaginare care nu apar decât pe părți în Scripturi.

(2) Exordiu procedural

Într-o primă secțiune textuală (I) am realizat un demers istoric și hermeneutic la bestiarul cantemirian și la cel biblic, urmând ca în a doua parte (II) să schițez patru măști heteromorfe, pe care, cu valențele atribuite lor în *Istoria ieroglică*, le-am catalogat prin expresiile *in malo sensu* și *in bono sensu*. Cele patru ființe imaginare le-am analizate pe baza a cinci **CaRaCTerIS**tici, care formează acronimul lor aferent: (1) **C**itate, (2) **R**e prezentări, (3) **T**erminologii, (4) **I**dentificări și (5) **S**imboluri.

I. *Clavis aurea*: demers istoric și hermeneutic spre bestiarele cantemirian și biblic

I.1. Despre *Istoria ieroglică* și *Biblia de la București*

Există două lucrări de o importanță majoră pentru cultura română, care aparțin – prima finalului de secol XVII, iar a doua, începutului de secol XVIII. Anul 1688 „de la spăsenia lumii”⁴, apoi anul 1705 au dăruit memoriei noastre culturale prima traducere integrală a Scripturilor în limba română prin *Biblia de la București* și „primul nostru roman original” (Ion Verdeș, în Cantemir 1977, p. XIII), prin *Istoria ieroglică* – o autentică *Historia arcana* autohtonă. Cele două opere comportă anumite asemănări: (1) caracter inedit, (2) caracterizări elogiative, (3) obliverări temporale, (4) reeditări memorabile, (5) implicații politice și (6) analogii în pinax.

I.2. Legătura lui Dimitrie Cantemir cu *Biblia de la București*

Se pare că un exemplar al Scripturii ctitorite de Șerban Cantacuzino, socrul său, i-a aparținut lui Dimitrie Cantemir. Cercetătorul Lajos Demény a descoperit la Moscova un exemplar al *Bibliei* din 1688 cu autograful principelui și cu „o serie de însemnări marginale” (Demény 1973, p. 955-956), din care oferă câteva citate (Demény 1988, p. 265-273). Ipoteza „însemnărilor marginale” a fost suspectată de Neculai Al. Ursu, care a infirmat-o în urma analizării grafiei documentului. Virgil Cândea a afirmat că Dimitrie utiliza pentru redactarea lucrărilor sale versiunea *Vulgata* a Scripturii și un dicționar tematic de citate, intitulat *Thesaurus biblicus* (Cândea *apud* Crețu 2013, vol. 1, p. 58). Academicianul Andrei Eșanu, care a susținut că principele moldav deținea, într-adevăr, volumul propus de Demény în cel mai bun caz între anii 1688 și 1692, a emis ipoteza existenței unei alte *Biblie* „1688”, azi dispărută (Eșanu 2014, p. 40).

⁴ BIBLIA 1688, pagina-titlu.

I.3. *Fons vitae*: [alte] surse posibile ale imaginarului cantemirian

Domeniul creației principelui moldav este amplu și o cunoaștere a originilor sale ar fi utilă unei cercetări pre(ten)țioase. Pentru *Istoria ieroglică* profesorul ieșean Bogdan Crețu, alături de (1) sursele iconografice medievale, a semnalat (2) surse manuscrise și (3) surse tipărite (Crețu 2013, vol. 1, p. 45-59) – apărute în spațiul românesc.

La rândul său, profesorul clujean Ovidiu Pecican urmărește impregnarea „fabulei animaliere” a lui Cantemir cu: (1°) elemente din imagologia moldovenească medievală; (2°) elemente din izvoarele ficționale occidentale și bizantine; (3°) elemente din izvoare orientale; și (4°) elemente din surse ebraice (Pecican 2016, p. 111-126).

Iau în considerare alte două surse importante pentru imaginarul „ieroglic”.

(1°) *Biblia* a fost uneori pentru Cantemir – așa cum se exprimă în alt context Jacques Le Goff – „nu o sursă universală ci o referință universală” (Le Goff 1992, p. 31). Pentru *Istoria ieroglică* este posibil ca ea să fi avut un impact primar, autorul fiind inspirat de lecturarea unor parabole cu *exempla* din flora și fauna terestră, precum: „Ungerea regelui-Spin” (Jud. 9:7-15), „Soția-mielușea” (2Sam. 12:1-4), „Căsătoria Spinului” (2Reg. 14:9), alegoriile lui Iezechiel (numite מִשְׁלֵי [māšālīm], „pilde”, 20:49: „Vulturul și ramura de cedru”, 17:3-8, „Leoaica și puii”, 19:1-9, „Vița și mlădițele”, 19:10-14), „Copacul cu inimă de om” din Dan. (4:16) etc.

Apoi, aparițiile litomorfe, zoomorfe și antropomorfe din supranaturalul biblic precum nefilimii (Fac. 6:4), rahabul (Iov 26:12-13), behemotul (Iov 40:15-24), leviatanul (Iov 41), măgărița vorbitoare (Num. 22:28), inorogul (Deut. 33:17), Dagon, zeul-pește (1Reg. 5:4), Goliat (1Reg. 17:4-7), basilicul (Is. 59:5), roatele pluri-oculare (Iez. 1:18; 10:13), cele două femei cu aripi (Zah. 5:9), caii eolieni vorbitori (Zah. 6:7), vulturul rațional (Apoc. 8:13), altarul interogativ (Apoc. 16:7), *tetramorful* din *Iezechiel*, bestiile multiforme din *Daniel* și *Apocalipsa* etc. sunt motivații puternice care vorbesc despre posibilele influențe pe care le-a primit creația cantemiriană pe filiera tradiției biblice.

(2°) Eșanu (2007, p. 180) susține că umanistul român și-a alcătuit o bibliotecă din manuscrise și cărți „din vasta arie de cultură antică, greco-latină, bizantină, postbizantină și europeană”. Semnalez, alături de alte izvoare importante, manuscrisele, cărțile și florilegiile de *mirabilia*. Autori ca Hugo din Saint Victor, Albert cel Mare, Conrad Lycosthenes, Ulysse Aldrovandi, J.G. Schenckius, Cornelius Gemma, Arnoldus Sorbinus, Martinus Weinreichius, Fortunio Liceti, Kaspar Schott, Johannes H. Ursinus etc. erau cunoscuți în spațiul european atunci când Dimitrie Cantemir a fost acceptat ca membru la Academia din Berlin (1714).

Din operele acestei pleiade auctoriale extrag un singur exemplu, care, pe baza principiului analogiei, ar putea fi considerat printre posibilele surse cantemiriene. Un breviar de *mirabilia* apreciat în acea vreme era *Physica curiosa, sive Mirabilia naturae et artis* (supliment la *Magia universalis*) publicat de călugărul iezuit Kaspar Schott la Würtzburg în anul 1662 (Herbermann 1913, p. 589). *Physica curiosa* debutează cu menționarea antecesorilor lui Schott în *De mirabilibus monstrorum*, pentru a cataloga apoi monștrii (*De monstribus*) de la hibridii umani până la heterocliții antropo-zoomorfi. Printre ipos-

taze ca *puer capite elephantino* ('băiatul cu cap de elefant'), *infans cornutus* ('copilul încornorat'), *puellus facie rana* ('băiatul cu față de broască') etc., apare (1) un *Monstrum alatum, et cornutum, instar Cacodemonis* ('Monstru înaripat și încornorat, figura [lui] *Cacodemonis*') (Schotti 1662, p. 655-713). Apoi, autorul îl citează pe Aldrovandus, care vorbește despre (2) un *Monstrum triceps capite Vulpis, Draconis, et Aquilae* ('Monstru cu trei capete: vulpe, dragon și vultur'), care avea corp de șarpe, apoi picior de vultur, de leu și om și (3) locuia pe malul Nilului. Analogia este evidentă: (1') imaginea lui *Cacodemonis* este pasageră, dar totuși pregnantă la Cantemir; (2') monstrul cu trei firi (capete) și cu șase elemente constitutive diferite (om, vulpe, dragon, vultur, șarpe, leu) trimite la heteromorfele realizate de autorul român (în special la *Monocheroleopardalis*); iar (3') exoticul fluviu Nil are 56 de ocurențe în textul cantemirian (Cantemir 1883, p. 13, 267, 310).

I.4. Miracole și minuni: între *mirabilia* și *miracula*

Între zooparcul inspirației cantemiriene și Arca textului sacru există diferențe evidente. Zoonime precum *Baldanders* – proteicul „Numaidecât-altul” (secolul al XVI-lea), *yaboo* – idiotul om-maimuță (1727), *whangdoodle* – curioasa „mâzgălitură” [*doodle*] care „urlă” [*whangs*] (1858) au fost plâsmuite de imaginația omului; dar altele precum נִפְּלִיִּם [*Nephilim*] – „uriișii cei de vâci” (Fac. 6:4, Munteanu 2016, p. 6), בְּהֵמוֹת [*Behemot*] – „hiara” marină (Iov 40:10-19, Ms. 45, în Munteanu 2016, p. 443) sau גַּלְגַּל [*Galgai*] – „roatele... Ghelghel” (Iez. 10:13, Munteanu 2016, p. 631) etc. au existat în supranaturalul biblic. La fel, unor toponime ca Μακάρων Νήσοι [*Makaron Nesoi*] – „Insulele fericiților” (secolul al VIII-lea î.C.), *Utopia* (1551) sau *Brobdingnag* (1727) raportate la altele ca עֵדֵן [*Eden*] – grădina paradisului (Fac. 2:8), שֵׁשׁוֹן [*Sheon*] – „iadu” (Fac. 37:34, Munteanu 2016, p. 37) sau τρίτου οὐρανοῦ [*tritou ouranou*] – „al treilea ceriu” (2Cor. 12:2, BIBLIA 1688, p. 880), li se aplică aceeași clasificare, variind între imaginar și imaginal.

În Evul Mediu, începând cu secolul al XII-lea, elementele unui imaginar constituit din timp, spațiu, personaje și acțiuni excepționale erau privite ca *mirabilia* ('minuni'), operând (cu incoerența specifică Evului Întunecat) în registrul profan al experienței umane. În același timp, dacă aparțineau segmentului iudeo-creștin erau calificate drept *miracula* ('miracole') și făceau parte din organizarea sacralului (Schmitt 1998, p. 79). Distingem trei segmente ale fenomenului excepțional medieval: antropologic (*mirabilis*); demonologic (*magicus*); și teologic (*miraculosus*) (Le Goff 1992, p. 30; Clébert 1995, p. 6).

Propun o aplicație terminologică inspirată de aceste două categorii: (1) fenomenele și ființele excepționale din *Biblia de la București* se înscriu în rândul celor 'supranaturale' (*supernaturalia*), operând în conștiința comună prin *imaginatio vera/ supra rationem*, (2) iar excepțiile din *Istoria ieroglifică* aparțin celor 'imaginare' (*imaginaria*), activând fantezia umană prin *absurda chimera/ contra rationem* (Hugo din Saint Victor *apud* Hui 2016, p. 57; McClintock/ Strong, vol. 4, 1872, p. 390). În cadrul fenomenului scriptic, Cantemir a apelat la sursele imaginarului, iar autorii Bibliei la ale supranaturalului. Plecând de la *Istoria ieroglifică* spre *Biblie*, propun existența a patru tipuri de ipostaze

zoomorfice: (1) Genuine, (2) Pseudo-hibride, (3) Heteromorfe (hibride) tip *supernaturalia* și (4) Heteromorfe (hibride) tip *imaginaria*.

I.5. Măști animaliere din Istoria ieroglifică și din Biblia de la București

I.5.1. Măști zoomorfice cantemiriene genuine

Ipostazele zoomorfice genuine sunt remarcabile în cele două lucrări; însă acest fapt nu constituie obiectul studiului meu. În *Biblia de la București*, ebraica, aramaica și greaca utilizează 230 de cuvinte prin care desemnează circa 70 de tipuri (nu specii) de animale (Ryken *et al.* 2014, p. 28), iar în lucrarea lui Cantemir apar zeci de personaje colective și alte câteva zeci de personaje particulare, cu trimitere exactă la veritabile identități istorice prin *Scara tâlcuitoare* de la finalul lucrării.

I.5.2. Măști cantemiriene pseudo-hibride

În urma analizării *Istoriei ieroglifice* am observat că așa-consideratele hibride cantemiriene, chiar dacă se regăsesc sau nu în Scripturi, nu aparțin fantasticului. Lucrarea lui Cantemir redă alături de Biblie reprezentări zoomorfice obișnuite considerate hibride în epocă, precum (1) *Liliacul* (64 x *Ist. ier.*; 3 x BIBLIA 1688), (2) *Bătlanul* (44 x *Ist. ier.*; 2 x BIBLIA 1688), (3) „*Guziul orb*” (15 x *Ist. ier.*; 1 x BIBLIA 1688), (4) *Hameleonul* (169 x *Ist. ier.*; 1 x BIBLIA 1688), (5) *Camilopardalul* (58 x *Ist. ier.*; 1 x BIBLIA 1688), (6) *Vidra* (96 x *Ist. ier.*), (7) *Brebul* (15 x *Ist. ier.*) și (8) *Dulful* (9 x *Ist. ier.*). Aparținând în mod natural faunei terestre, prin însuși titlul articolului meu ele sunt excluse analizei.

I.5.3. Măști heteromorfe tip *supernaturalia*

Behemotul (Iov 40:15), basilicul (Ps. 90:13), balaurul (*loc. cit.*), zmeul (Est. 1:1), furnico-leul (Iov 4:11), măgaro-taurul (Is. 13:22), grifonul (Dan. 7:4), inorogul (Ps. 28:6), *pardosul* cu patru capete și patru aripi (Dan. 7:6), fiara cu zece coarne și două rânduri de dinți din fier (*loc. cit.*), fiara cu zece coarne, șapte capete, trup de leopard, labe de urs și gură de leu (Apoc. 13:2) sau cele patru *Hayoth* (Iez. 1:5) sunt ființe fabuloase care au pătruns, unele prin imaginarul biblic, iar altele prin anumite traduceri, în tradiția biblică românească.

I.5.4. Măști heteromorfe tip *imaginaria*

Heteroclitul format din miel, lup, leopard, elefant, inorog și leu (cu acest extra-termen compus de Cantemir – *Monocheroleopardalis-Provatolycoelefas*), hibridul corb și leopard (*Coracopardalis*) și *korcs*-ul butadic struț și cămilă (*Strutocamila*), chiar dacă aparțin clasei bestiiilor compozite, nu apar pe paginile Bibliei. Abia *Inorogul* (calul cu corn) este

prezent în ambele lucrări citate. Totuși, prin convenție am stabilit că celelalte apariții compozite merită studiate, deoarece se regăsesc fragmentar în Biblie.

II. *Personae hybridae* din *Istoria ieroglifică* reprezentate în *Biblia de la București*

În cadrul celor două diviziuni de text intitulate (II.1.) „Măști hibride *in malo sensu*” și (II.2.) „Măști hibride *in bono sensu*”, voi analiza zoomorfele cu denumirea de (II.1.1.) *Coracopardalis* și (II.1.2.) *Strutocamila*, apoi (II.2.1.) *Monocheroleopardalisprovatohycoelefas*-ul și (II.2.2.) *Inorogul*. Pentru fiecare analiză de personaj voi oferi cinci elemente, care formează acronimul [lor] **CaRaCTerIStic**: (1) **C**itate biblice și cantemiriene, (2) **R**eprezentări grafice (desene), (3) **T**erminologii, (4) **I**dentificări istorice (caracterizarea *in nuce* a personajelor reale prezentate de Cantemir) și (5) **S**imboluri: (5.1.) biblice/ creștine și (5.2.) cantemiriene. Reprezentările grafice ale celor patru hibride zoomorfice au fost realizate grație fanteziei artistului Emanuel Benteu. Sublinierile din texte îmi aparțin, iar citatele biblice le-am preluat în general din Ms. 45 al *Septuagintei* în *Versiunea lui Nicolae Milescu Spătarul* (Munteanu 2016). Calificările de *bono* sau *malo sensu* le-au revenit personajelor datorită caracterului pe care l-au dobândit în viziunea lui Cantemir; în stilistica acestuia ele se pot observa prin procedeul cantemirian al hibridizării din cadrul aceluiași regn (*animalia*): *in malo sensu*, elementele unor clase diferite (*avia* și *mammalia*) oferă hibridele-compromis dintre păsări (munteni) și patrupede (moldoveni); *in bono sensu*, elementele aceleiași clase (*mammalia*) descriu heteromorfe din cadrul patrupedelor (moldovenii).

II.1. Măști hibride *in malo sensu*: *Coracopardalis*-ul iudă și *strutocamila* ludă

II.1.1. *Coracopardalis*-ul: *hibridul corb-leopard, un iudă al hieroglifelor*

II.1.1.1. Citat cantemirian

„I se făgăduiseră acestuia [Pardosului, n.n.] ca [...] pre fiu-său să-l facă *Coracopardal*, adică să-i dea glas și aripe de Corb, cât și peștiuina Pardosului.” (Grigoraș 1927, p. 104)

II.1.1.1'. Citate biblice (Ms. 45)

Corb: „Și trimisă *corbul* să vadă de au încetat apa” (Fac. 8:7);

Leopard: „Dă va primeni arapul pielea lui și *pardosul* împistriturile lui” (Ier. 13:23).

II.1.1.2. Reprezentare grafică (nr. 1): *Coracopardalis*

Desenul nr. 1. CORACOPARDALIS

II.1.1.3. Terminologie. *Coracopardalis* (2x *Ist. ier.*): termen compus din gr. κόραξ [*corax*], 'corb', 'cârlig' (posibilă aluzie la ciocul său încovoiat) și πάρδος [*pardos*], 'panteră' (femelă) (Donnegan 1846, p. 929, 1193). În ebraică termenul (i.) עֵרֵב ['*oréḇ*] (11x *V.T. Bibl. 1688*), 'corb', provine din vb. עָרַב [*a'rab*], 'a se întuneca' (<http://biblehub.com/hebrew/6150.htm>, accesat la 20 octombrie 2017; v. și Munteanu 2008, p. 120), iar (ii.) נָמֵר [*namér*] se referă la un 'animal tărcat' (6x *V.T., Bibl.*). Prima ipostază îl presupune pe *cornus corax* ['corbul comun'], a cărui reprezentare apare pe stema Țării Românești de la începutul secolului al XVI-lea, înlocuind *aquila valachica* (Iliescu 1998-2003, p. 203). Leopardul, denumit *felis pardus* sau *leopardus*, a fost considerat în Evul Mediu ca un hibrid între leu (*leo*) și panteră (*pardus*); a fost confundat cu pantera, fiind considerat astăzi o specie de panteră (Moisa 1996, vol. 2, p. 244). În greacă există și alte forme ale termenului: *párdalis*, *pórdalis* sau *leopardalée* cu referire la 'panteră', 'leopard' sau pielea leopardului (Gamkrelidze/ Ivanov 1995, p. 421).

II.1.1.4. Identificare istorică. Conform *Scării tâlcuitoare*, personajul criptat sub înfățișare hibridă era „Neculai, ficiorul lui Iorgachi” Ruset (Cantemir 1883, p. 393; Grigoraș 1927, p. 46). Cine era Iordache Ruset? Dar Nicolae Ruset? Elena Bedreag clarifică faptul că acesta era ginerele lui Constantin Brâncoveanu, iar eminența cenușie din spatele său – căruia i-a fost (se presupune) copil nelegitim – era tocmai tatăl său (Bedreag 2015, p. 158-159, 163):

Iordache Ruset, fiu lui Constantin Cuparul și nepot de frate lui Antonie Ruset vodă, rudă cu frații Cantacuzini, Toma și Iordache, a rămas în amintirea cronicilor ca izvor al tuturor relor și nenorocirilor Moldovei, storcând, în răstimpul în care a ocupat dregătoriile de mare vistiernic și de mare vornic, cât a putut visteria țării, schimbând domni după bunul său plac și „călcând și nesocotind toate casele boierești, ruinând cu totul pe cele mai multe dintre ele”

II.1.1.5. Simboluri (II.1.1.5.1.) biblice/ creștine: (i.) *Corbul* este (i.1.) simbolul biblic al perspicacității (aducerea veștilor de pe noul pământ, *Fac. 8:7*), dar și (i.2.) al speranței (hrănirea profetului Ilie, *3Reg. 17:6*) (Biedermann 2002, vol. 1, p. 111). Și totuși a fost desemnat ca (i.3.) pasăre necurată (*Lev. 11:12-14*); acest sens a generat în rândul unora interpretarea corbului din *Facerea* (8:7) ca (i.4.) marcând tenebrele (Clébert 1995, p. 87). La *Philon* (IV,116) și în *Epistola lui Barnaba* (10,4) corbul este considerat (i.5.) simbol de „rapacitate și de dorința de a avea bunul altuia” (Bădiliță 2004, p. 352). Isidor, în *Cartea Etimologiilor* (12,7,43), afirmă că diavolul, asemenea corbului, caută întâi ochiul în corpuri (cadavre), pentru a-l devora; cum ochiul semnifică înțelepciunea, el vrea să ne-o răpească și să ne distrugă (Clark 1992, p. 175); de aici, corbul este (i.6.) simbolul distrugătorului universal. (ii.) *Leopardul* este (ii.1.) simbolul biblic al pericolului ascuns (*Cânt. 4:8, Ier. 5:6*) (Ryken *et al.* 2014, p. 33) și (ii.2.) al unei forțe neașteptate și nemiloase (cf. *Dan. 7:3-6*) (Chevalier/ Gheerbrant 1995, vol. 2, p. 211). Totodată este considerat ca (ii.3.) fiind simbolul păcătosului de neschimbat (*Ier. 13:23*). În ipostaza panterei, a devenit de-a lungul timpului (ii.4.) un

simbol al Cristosului înviat, datorită legendei care spune că întoarsă de la vânătoare în vizuină doarme trei zile și abia apoi i se aude glasul plăcut mirositor. În Osea 5:14 și 13:7, LXX îl numește pe Dumnezeu 'panteră' (în Ms. 45, apare termenul *panthir*). Documente medievale precum *Codicele de la Exeter* (*Codex Exoniensis*, Ms. 3501, secolul al X-lea) realizează corespondențe interesante între pantera din munți (Isus) care se luptă cu dragonul (Diavolul), adoarme trei zile (Îngroparea) și se trezește (Învierea), ademenind mulțimile (converții) spre peștera ei (Biserica) (Borges/ Guerrero 2006, p. 189; Munteanu 2016, CCLXI, 690, p. 693; Thorpe 1842, p. 355 ș. u.; Biedermann 2002, vol. 2, p. 304).

II.1.1.5.2. Simboluri cantemiriene. *Coracopardalis*-ul este acel „Pardos-Corb, sau Corb pestrițiu”, care are „glas și aripe de Corb, cât și peștriciunea Pardosului.” (Cantemir 1883, p. 105; Grigoraș 1927, p. 104). Din cauza vârstei („acmu la bătrânețe agiuns fiind”), Iordache Ruset – tipul trădătorului dedicat – „și-a pierdut abilitățile de vânător” și „și întreține iluziile înșelându-se cu șansa progeniturii sale de a recupera o formă surogat din autoritatea speciei” (Crețu 2013, vol. 2, p. 393). Astfel, Nicolae va moșteni deficiențele tatălui, devenind *Coracopardalis*, un hibrid neobișnuit între o pasăre și un patruped, un vânzător între moldoveni și un trădător între munteni, adică un agent patologic de neschimbat; croncănitul și culoarea neagră a aripilor sale moștenite de la tata-socru, precum și „peștriciunea” pielii preluate de la tatăl său, confirmă sensurile biblice ale unui iudă, conferindu-i aura nefastă a trădătorului care-și „traduce” într-un exponențial malefic părintele în cadrul istoriei contemporane (*traduttore-traditore*).

II.1.2. Strutocamila: *hibrida ludă între hieroglif*

II.1.2.1. Citat cantemirian

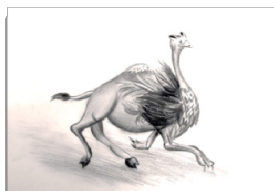
„Deci numele *Strutocamilei* din doăa numere, din Struț adecă și din Cămilă alcătuit ieste. Așijderea din doăa feluri, adecă din dobitoc și din pasire ieste împărțită.” (Cantemir 1883, p. 88)

II.1.2.1'. Citate biblice (Ms. 45)

Struț: „... va lăsa la pământ oaăle ei și preste țărână va cloci, Și au uitat că piciorul va răsipi și jiganiile cîmpului vor călca.” (Iov 39:14-15)

Cămilă: „... nu aduce rumăgală aceasta și copită nu îngeamănă; necurată ...” (Lev. 11:4)

II.1.2.2. Reprezentare grafică (nr. 2): *Strutocamila*

Desen nr. 2. STRUTOCAMILA

II.1.2.3. Terminologie. *Strutocamila* (99x *Ist. ier.*). Cuvântul „struț” este tradus în română din compusul gr. στρουθος [*struthos*], ‘[orice] pasăre [mică]’, ‘[un tip de] vrabie’ (*Iliada* 2,311) și κάμηλος [*kamelos*], ‘cămilă’ (Liddell/ Scott 1846, p. 1394). **(i.)** În ebraica biblică observăm următoarele sensuri ale termenului „struț” (i.1.) יַעֲנָב [ya’ēnab] (2x *V.T.*; cu var. fem. יַעֲנָבָה [ya’anab], 8x *V.T.*), care posibil înseamnă ‘pasăre vorace’⁵; (i.2.) יַעֲנָב [renen], ‘care scoate sunete tremurătoare’ (Iov 39:13); și **(3)** נֹסֶבֶת [notsab], ‘penaj’ (Iov 39:13) (Moisa 1998, vol. 3, p. 322). **(ii.)** Prin ebraicul גָּמָל [gāmāl], ‘cămilă’ (54x *Bibl.*), uzual în Biblie, nu se face distincție între *camelus dromedarius* (dromader – cu o cocoșă) și *camelus bactrianus* (cămila bactriană – cu două cocoșe) (Douglas 1995, p. 203). În gr. sensul de στρουθοῦς κατὰ γαίῃς [*struthos katagaiois*], adică ‘pasăre care aleargă pe pământ’ (și nu zboară), adică ‘struț’, apare la Xenofon (*Anabasis* 1,5,2). Termenul compus στρουθοκάμηλος [*struthokamelos*] apare la Diodorus Siculus (1x *Biblioteca Istorica*, I-V), apoi la Strabon (1x *Geografia*), apoi în lucrarea atribuită lui Ioan de Damasc, *Vita Barlaam et Joasaph* (2x).

II.1.2.4. Identificare istorică. Conform *Scării tâlcuitoare*, personajul hibrid *strutocamila* este „Mihai-Vodă” Racoviță (d. 1744), care a urcat pe tronul Moldovei în septembrie 1703, după ce, în prealabil, la Arnăuț-Chioi, localitate de lângă Adrianopol, a fost proclamat ca domn de către boierii celor două țări românești (Cantemir 1883, p. 392; Grigoraș 1927, p. 44; Mușat/ Boatcă 1975, p. 55). De remarcat este faptul că Mihai Racoviță era fostul cumnat al Cantemireștilor și rudă cu familia Cantacuzino din Muntenia și cu domnitorul Constantin Brâncoveanu, care îl considera fidel intereselor sale (Cantemir 1977, p. 2).

II.1.2.5. Simboluri (II.1.2.5.1.) biblice/ creștine. (i.) *Struțul* trimite la (i.1.) simbolul biblic al păsării necurate (Lev. 11:16), dar și (i.2.) al prostiei („va lăsa la pământ oaăle ei și preste țărna va cloci etc.”, Iov 39:14-15) și (i.3.) al răcelii familiale (Iov 39:16, Plîng. 4:3). Sfântul Grigore îi conferă (i.4.) semnificația ipocriziei în *Moralia in Job* (31, 8, 11), bazat pe textul din 39:13: struțul are aripi, dar nu poate zbura; așa sunt fariseii – cu o viață de sfințenie în aparență (Clark 1992, p. 189). Alte interpretări dobândite de struț în tradiția creștină sunt: (i.5.) vigilența (vede departe) și (i.6.) nebunia (refuzul de a vedea primejdia și preferința de a se ascunde) (Clébert 1995, p. 265). **(ii.)** *Cămila* reprezintă (ii.1.) simbolul biblic al temperanței (ii.2.) și al supunerii (Fac. 24:11) (Hall 1995, p. 14), dar și (ii.3.) al mândriei (Clébert 1995, p. 64) sau (ii.4.) al prostiei. Totodată este desemnat ca fiind, în opinia lui Augustin (ii.5.), simbolul lui Cristos care poartă răbdător povara lumii (Biedermann 2002, vol. 1, p. 74).

II.1.2.5.2. Simboluri cantemiriene. *Strutocamila* a fost hibridul care a generat dispute în adunarea animalelor de la Arnăuț-Chioi: „dobitoc cu patru picioare nu este, pasăre zburătoare nu este, cămilă nu este, Struț aplos nu este, de aer nu este, de apă nu

⁵ Addenda: în ebr. struțul poartă numele de *bath hayya’anab*, ‘fica strigătului’, datorită tipetelor caracteristice; Bădiliță *et. al.* 2004, vol. I, p. 352.

este...” (Cantemir 1883, p. 93). Ea este – spune Cantemir – „himeră jigăniilor, irmafroditul pășirilor și traghelaful firii” (*ibid.*), adică țap-cerbul din Iov 39:1 (BIBLIA 1688). Conform lui Andrei Cornea, am putea traduce literal compusul corespunzător termenului „struț” – στρουθοκάμηλος (lat. *Struthio camelus*) – prin „Vrabiocămilă” (Cornea 2002, p. 42). Compusul utilizat de Cantemir – „strutocamila” – indică așadar înspre o paradigmă pleonastică de genul: „Vrabiocămila-cămilă” sau „Vrabiocămila-bactriană”. Bogdan Crețu precizează: „Strutocamila ar fi un dublu hibrid, realizat din îmbinarea grotescă dintre o cămilă și un struț, care la rândul său este un hibrid. El este de două ori o creatură împotriva naturii...” (Crețu 2013, vol. 2, p. 318). Această creatură ciudată „răscumpără gabaritul trupului prin prostia monumentală și prin lipsa totală de personalitate” (*ibid.*, p. 305).

II.2. Mășți hibride *in bono sensu*: *Monocheroleopardalis*-ul angelic și *Inorogul* rafaelic

II.2.1. *Monocheroleopardalis*provatolycoelefas-ul: *hibridul-sinteză angelic*

II.2.1.1. Citat cantemirian

„... boțind toate firile într-una, adică blândețea Oii, înțelepciunea Lupului, cunoștința Pardosului, greutatea Filului, iuțimea Inorogului și virtutea Leului”, a câștigat „toată cinstea, lauda și puterea tuturor jiganiilor.” (Cantemir 1883, p. 234)

II.2.1.1'. Citate biblice (*Ms. 45*)

„Și zidi ca a *inorogului* sfințeniia lui” (Ps. 77:75)

„... dormi ca un *leu* și ca un ținc de *leu*.” (Fac. 49:9)

„... și *pardosul* împistriturile lui” (Ier. 13:23)

„... unde iaste *oaiia* cea de ardere?” (Fac. 22:7)

„Veniamin, *lup* jecaș” (Fac. 49:27)

„Și să vîrî supt *elefand*...” (1Mac. 6:46)

II.2.1.2. Reprezentare grafică (nr. 3): *Monocheroleopardalis*provatolycoelefas

Desenul nr. 3. *MONOCHEROLEOPARDALISPROVATOLYCOELEFAS*

II.2.1.3. Terminologie. *Monocheroleopardalisprovatohycoelefas* (*Monocheroleopardalis* 15x, *Provatohycoelefas* 2x *Ist. ier.*): cuvânt compus din gr. (1) μονοκέρωσ [monokeros], 'inorog', (2) λέων [leon], 'leu', (3) πάρδος [pardos], 'panteră' (vezi II.1.1.3.), (4) πρόβατον [probaton], 'oaie', (5) λύκος [hykos], 'lup' și (6) ἐλέφας [elephas], 'elefant'. Dacă pentru Cantemir onomastica reprezenta „faclia și lumina a ființii lucrurilor” (Cantemir 1883, p. 88), plurimorfismul celor șase denumiri ar putea fi exprimat astfel: rapiditate-virtute-cunoștință-blândețe-înțelepciune-statornicie.

II.2.1.4. Identificare istorică. Conform *Scării tâlcuitoare*, personajul era Constantin-Vodă Cantemir (1612-1693), tatăl autorului (Cantemir 1883, p. 398). În *Letopisețul țării Moldovei*, cronicarul Ion Neculce îl descrie ca unul „sănătos, mânca bine și bea bine [...]”. La stat nu era mare; era gros, burduhos, rumân la față, buzat. [...] Și nu era mândru, [...] că era un moșneagu fără doamnă. Și ave doi ficiori” (Sorohan 1986, p. 446). Însuși Dimitrie va spune despre tatăl său în *Vita Constantini Cantemyrii Cognomento Senis Moldaviae Principis* (1720): „dacă este să se caute vreo virtute într-un om care iubește virtutea și dacă se poate găsi, desigur la acest domn toate se găseau...” Cantemir, *apud* Crețu 2013, vol. 1, p. 167).

II.2.1.5. Simboluri

II.2.1.5.1. Simboluri biblice/ creștine. (i.) *Inorogul* (vezi *infra*, II.2.2.5.): simbolul (pseudo)biblic al lui Cristos. (ii.) *Leul* (6 term. specifici în *V.T.*; ארי [ari] 78x *V.T.*; λέων [leon], 9x *N.T.*) sau *panthera leo* este (ii.1.) simbolul forței (2Reg. 1:23, Prov. 30:30), (ii.2.) al curajului (2Reg. 17:10; Prov. 28:1; Ier. 2:30) (Moisa 1996, vol. 2, p. 248), dar și (ii.3.) al lui Cristos („Leul din seminția lui Iuda”, Apoc. 5:5) sau (ii.4.) al diavolului („diavolul, ca un leu răcnind umblă”, 1Petr. 5:8), pentru ca în tradiția medievală să fie asociat cu (ii.5.) păcatul violenței (Dante, *Div. Com.*) (Clason 2015, p. 32), sau chiar (ii.6.) cu Anticristul (Chevalier/ Gheerbrant 1995, vol. 1, p. 213). (iii.) *Leopardul/ pardosul* (vezi *infra*, II.1.1.5. [ii.]) este simbolul Cristosului înviat (doarme trei zile, răspândește parfum etc.). (iv.) *Oaia* (כֶּבֶשׂ [kebes] 107x *V.T.*; πρόβατον [probaton], 39x *N.T.*) sau *ovis aries* este (iv.1.) simbolul biblic al purității rituale (Lev. 1:10), (iv.2.) al ofrandei supreme în fața divinității (Lev. 4:32 ș.urm.; Isidor din Sevilla a făcut legătura între *ovis* și *oblatio*: Clébert 1995, p. 206), (iv.3.) al blândeții (Is. 53:7) și (iv.4.) al fragilității (Mat. 9:36). (v.) *Lupul* (זֶבֶל [zebel] 7x *V.T.*; λύκος [hykos], 6x *N.T.*) sau *canis lupus* este (v.1.) simbolul biblic al abilității (Fac. 49:27), (v.2.) al violenței (Iez. 22:27), (v.3.) al profetului fals (Mat. 7:5) și (v.4.) al diavolului care atacă turma credincioșilor (Ioan 10:12) (Crețu 2013, p. 176). În Evul Mediu, era considerat (v.5.) simbol al vrăjitoriei (Chevalier/ Gheerbrant 1995, vol. 2, p. 251). (vi.) *Elefantul* (שֵׁבַבִּים [shenbabim], 'fildes' 2x *V.T.*; ἐλέφας [elephas], 17x *LXX* – 1Mac. 1:17 ș.urm.) sau *elephas maximus* este (vi.1.) simbolul biblic al grandiozității (1Mac. 6:37, 46), (vi.2.), simbolul creștin al castității (*Fiziologul*) și (vi.3.) simbolul lui Cristos, „elefantul spiritual și divin” (Biedermann 2002, vol. 1, p. 139).

II.2.1.5.2. Simboluri cantemiriene. *Monocheroleopardalisprovatolycoelefas*-ul este cel mai ciudat heteromorf al lui Cantemir; este numit „hibrid-sinteză” și „ființă perfectă” (B. Crețu), sau „monstru totalizant” și „personajul cu două nume și șase suflete” (G. Mihăilescu *apud* Crețu 2013, vol. 1, p. 173). *Transmutarea* era un procedeu răspândit în Evul Mediu; pornind de la miel, pe parcursul unor transformări în spirit, a ajuns leu – regele animalelor, preluând în mod integrator „duhurile” animalelor biruite. Astfel a devenit simbol al perfecțiunii, aflat în contrabalanță cu uzurpatorul struțo-cămilesc. Curios este faptul că patru din cele șase „duhuri” zoomorfice au dobândit fie în parcursul lor biblic, fie în cel creștin, valențele proprii divinității creștine: Isus. Astfel inorogul, leul, oaia și elefantul trimit la atribute divine: rapiditate, virtute, blândețe și imensitate, în timp ce cunoștința pardosului și înțelepciunea lupului – care nu au acoperire în Scripturi – au fost preluate fie din mitologia greacă (leopardul – omonim cu Argus cel cu 1000 de ochi, sau pielea sa – omonima cozii păunului; Cirlot 2001, p. 182), fie din unele reprezentări artistice medievale (lupul apare alături de leu și câine în lucrarea lui Tizian din anul 1565, *Alegoria Prudenței*; Richards 1994, p. 15; Werness 2006, p. 435), sau chiar din mitologia egipteană (*Wepwawet*, ‘deschizător de drumuri’, era zeitatea egipteană care, sub forma unui lup, conducea morții de la prova unei bărci; Shepherd 2007, p. 472; Shoham 2014, p. 315).

II.2.2. Inorogul: *hibridul rafaelic (serafic)*

II.2.2.1. Citat cantemirian

„Iară *Inorogului* spre domolire firea nicicum nu i să pleacă.” (Cantemir 1883, p. 167-8)

II.2.2.1'. Citat biblic (*Ms. 45*)

„Și zidi ca a inorogului sfințeniia lui, în pământ întemeia pre însă în vac.” (Ps. 77:75)

II.2.2.2. Reprezentare grafică (nr. 4): *Inorog*

II.2.2.3. Terminologie. *Inorogul* (365x; *Irod.* 2x; *Ist. ier.*): cuvintele *unicorn*, *cuncorn*, *licorn*, *licornă* sau *inorog* desemnează un „animal fabulos cu corp de cal și corn în frunte” (Coteanu 2012, p. 510). Termenul *inorog*, considerat ca o formă arhaică a unicornului (Diaconovich 1900, vol. 2, 832), provine din slavonă, în care *inorogŭ* era un cuvânt compus din *inŭ*, ‘unu’ și *rogŭ*, ‘corn’ (Scriban 1939, p. 644). Diaconul Coresi are o contribuție inovativă la cultura română, traducând în secolul al XVI-lea grecescul *μονόκερως* prin *cuncorn*, termen tri-compus: „cu-un-corn” (Ciorănescu 2001, p. 267). Termenul *unicorn* a apărut în franceza secolului al XIII-lea, pe filiera

Vulgatei, fiind la rândul lui cuvânt compus din particula *uni-* și termenul latin *cornus*, care se pare că provine din rădăcina proto-indo-europeană *KER-*, ‘corn’, ‘cap’ (Bailey 1775, p. 454). Același sens îl comportă termenul și în greacă, pentru *monokeros* (Klein 1971, p. 1678). Inorogul a pătruns în imaginarul european prin LXX, apoi prin *Vulgata*. Un termen ebraic, קַרְנַיִם, [*reem*], care desemna o specie de taur, a fost echivalat cu *monokeros* în greaca din LXX. Grație unei erori de traducere, unicornul a devenit unul dintre cele mai puternice simboluri creștine. Termenul (care are 8 ocurențe biblice), apare uneori ca *inorodu* în versiunea lui Nicolae Milescu din Ms. 45 (Deut. 14:5) și este actualizat în versiunea modernă din seria MLD (*Monumenta linguae Dacoromanorum*) fie prin *antilopă* (Deut. 14:5) sau prin *bour* (Deut. 33:17), fie prin *taur* (Ps. 21:23) sau *gazelă* (Ps. 28:6). În două locuri totuși exegeții români au păstrat termenul „inorog” (Iov 39:9; Ps. 91:10). Din Psalmul 77:75, fraza: „Și zidi ca a inorodului svințenia Lui” a fost reformulată astfel în MLD: „A zidit locașul Său cel sfânt înalt până la cer”. Pentru un studiu de caz din textul din Iov 39:9-12, unde inorogul apare ca o fiară greu de stăpânit, în tradiția biblică românească termenul implică următoarele formulări: *inorodul* (BIBLIA 1688, Ms. 45), *inorogul* (Ms. 4389, BIBL. 1914, ANANIA), *bivolul* (BIBL. 1865-1867), *bivolul sălbatic* (CORN., BIBL. 1936, BIBL. 1944, BIBL. 1968, BTLN), *boul sălbatic* (RADU-GAL.), *rinocberul* (VG BLAJ), *rinocerul* (BIBL. 1874, BIBL. 1911 și BIBL. 1921), *unicornul* (MICU, FILOTEI, ȘAGUNA) (vezi Munteanu 2012, p. 187-188).

II.2.2.4. Identificare istorică. Inorogul nu este altcineva decât autorul *Istoriei ieroglifice*, Dimitrie Cantemir (1673-1723), supranumit în vremea sa „principe al geniilor și geniu al principilor” (Simion 2004, vol. 2, p. 43). El „se deghizează sub masca inorogului, personaj spiritual, charismatic, de care se teme toată fauna inferioară lui, drept care este urmărit pentru a fi exterminat” (*ibid.*, p. 45).

II.2.2.5. Simboluri

II.2.2.5.1. Simboluri biblice/ creștine. „Cariera creștină a unicornului” a început la câteva secole după Isus. Din cauză că era atestat de Scripturi, nu se punea problema existenței lui. *Fiziologul grec* îi conferă **(i.)** ferocitate: „Vânătorii nu se pot apropia de el din cauza forței sale”. *Fiziologul latin*, în schimb, insistă asupra **(ii.)** caracterului său divin:

... e un animal mic, asemănător unui ied, foarte ager, având un corn în mijlocul capului. Nici un vânător nu îl poate prinde; totuși este capturat prin următorul viclesug: vânătorii duc o fecioară acolo unde el sălășluiește și o lasă singură în pădure; iar unicornul, îndată ce o vede, îi sare în brațe, o îmbrățișează și în chipul acesta este prins și expus vederii în palatele regilor. Tot astfel, și Domnul nostru Isus Cristos, *spiritualis unicornis*, pogorând în pântecul fecioarei și luând trup din ea, prins fiind de iudei, a fost condamnat la moarte pe cruce. [...] Bine deci s-a zis despre unicorn. (Crețu 2013, vol. 1, p. 137)

O sursă antică profană, lucrarea lui Ctesias din Knidos, *Indica*, după ce descrie cu lux de amănunte cornul unic, lansează ideea considerării acestuia drept (iii.) „panaceu universal”. Acest amănunt a fost preluat în perioada medievală de către unii, care l-au asemănat cu potirul jertfei sfinte de la altarul sacru. Mai târziu, unii au interpretat interpretările, ajungând la concluzia că în ceremonialul capturării, dacă fata nu este fecioară, este ucisă de unicorn. Așadar, acesta joacă rolul (iv.) detectorului de puritate (*ibid.*, 128).

II.2.2.5.2. Simboluri cantemiriene. Cum își percepe Cantemir inorogul autobiografic? Îi recunoaște ferocitatea, deoarece, pentru ca Strutocamila să ocupe abuziv poziția supremă în monarhie, are nevoie de investitură: „cornul cel de putere să i se dea, căci partea Corbului clironomiia Vulturului are” (Cantemir 1883, p. 56). Cantemir recunoaște și capacitatea terapeutică a cornului, deoarece, la un moment dat, Lupul afirmă: „otrăvile acestea cornul Irodului le va îndulci” (*ibid.*, p. 122). Cornul său este „purtătoriu de viață” și îndatorează atât personajele benefice, cât și pe cele malefice din *Istoria ieroglifică* prin ajutorul său – astfel, hameleonul și crocodilul sunt vivificați în mod miraculos. Însă refuză să se atingă de fecioara Biruința, descrisă într-o ipostază ispititoare – și apare într-o negare a simbolismului cristic legat de Mama sfântă. Are loc astfel anularea negarea capacității inorogului de detector de puritate. Astfel, prins de crocodil, el acceptă compromisul; încearcă să negocieze, să declame și să intre în ofensivă și reușește.

Concluzii

(1) Ce mesaje a decodificat Dimitrie Cantemir în *Istoria ieroglifică*, cu privire la cele patru teriomorfe? Cicero (*De divinatione*) și Augustin (*De civitate Dei*, XXI, 8.5) susțin că „monștrii”, ca terminologie, provin din verbul latin *monstrare*, [‘a arăta’] „deoarece ne arată [*monstrant*] ceva prin indicii și ne conduc înspre un mesaj care trebuie să fie decodificat” (Wine/ Lyons 2009, p. 52).

Prin hibridul *Coracopardalis*, el a preluat sensul biblic al corbului ca pasăre impură, aruncătoare în tenebre și l-a aplicat lui Neculai Ruset, împreună cu sensul biblic de pericol ascuns, de întruchipare a perversității leopardului. În același timp, cu grotesca *Strutocamila*, autorul a creionat portretul lui Mihai-Vodă Racovița prin sensul biblic al struțului prost și cel al cămilei absurde. Apoi, pentru personajul său consanguin, el a preluat din Scripturi „iuțimea Inorogului”, „virtutea Leului”, „blândețea Oii” și „greuimea Filului”, în timp ce a adăugat două elemente străine textului sacru: „cunoștința Pardosului” și „înțelepciunea Lupului”, pentru a realiza acest hibrid-sinteză absolut, *Monocheroleopardalisprovatolycoelefas*. În fine, *Inorogul* demonstrează – pe filieră creștină – ferocitatea și capacitatea terapeutică a cornului; însă, la final, își repudiază atributul discernământului sacrat, adoptând compromisul.

(2) A respectat Cantemir semnificațiile simbolurilor biblice în *Istoria ieroglifică*? Nu în totalitate. Astfel, pe lângă faptul că se răzbună pe personaje, atribuindu-le gesturi stranii, el construiește

... o lume lipsită de orice criteriu etic, de orice orientare spirituală, o lume coruptă, putredă, ierarhizată în funcție de rapacitate, de versatilitate, de savoarea de a comite răul. Cele câteva personaje pozitive nu reușesc să echilibreze această impresie de Sodoma și Gomora. [...] De aceea, el le refuză accesul în bestiariul moralizator, care este oglinda perfecțiunii divine. (Crețu 2013, vol. 2, p. 123-125)

Și astfel lumea, purtând măștile deformate în marele ei carnaval și solicitându-și pedeapsa, iese în decor din desenul lui Dumnezeu.

Bibliografie

- Andriescu, Al./ Miron, Paul (coord.), *Monumenta Linguae Dacoromanorum. Pars XI: Liber Psalmorum* [MLD XI], Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2003.
- Arvinte, Vasile/ Caproșu, Ioan (coord.), *Monumenta Linguae Dacoromanorum. Pars V: Deuteronomium* [MLD V], Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1997.
- Bailey, Nathan, *A New Universal Etymological English Dictionary*, London, William Cavell, 1775.
- Bădiliță, Cristian et. al. (coord.), *Septuaginta*, vol. I: *Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul*, București/ Iași, Colegiul Noua Europă/ Polirom, 2004.
- Bedreag, Elena, *Descendența și averea marelui vornic Iordache Ruset*, în Dan Dumitru Iacob (ed.), *Avere, prestigiu și cultură materială în surse patrimoniale: inventare de averi din secolele XVI-XIX*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015, p. 158-163.
- Biedermann, Hans, *Dicționar de simboluri*, vol. 1: *A-N*, vol. 2: *O-Z*, București, Editura Saeculum I.O., 2002.
- Borges, Jorge Luis/ Guerrero, Margarita, *Cartea ființelor imaginare*, Iași, Editura Polirom, 2006.
- BIBLIA 1688 = *Biblia, adevă Dumnezeiasca Scriptură*, București, 1688.
- Cantemir, Dimitrie, *Istoria ieroglifică*, ant., cronol., pref. și note de Ion Verdeș, București, Editura Albatros, 1977.
- Cantemir, Dimitrie, *Operele Principelui Demetriu Cantemiru publicate de Academia Română*, Tom VI: *Istoria ieroglifică*, București, Tipografia Academiei Române, 1883.
- Chevalier, Jean/ Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, vol. 2: *E-O*, București, Editura Artemis, 1995.
- Ciorănescu, Alexandru, *Dicționarul etimologic al limbii române (DER)*, București, Editura Saeculum I.O., 2001.
- Cirlot, J.E., *A Dictionary of Symbols*, London, Routledge, 2001.
- Clark, Willene B. (ed.), *The Medieval Book of Birds. Hugh of Fouilly's Aviarium*, New York, Medieval & Renaissance Texts & Studies, Binghamton, 1992.
- Clason, Christopher R., *Animals, Birds, and Fish in the Middle Ages*, în Albrecht Classen (ed.), *Handbook of Medieval Culture*, vol. 1, Berlin-Boston, Walter de Gruyter, 2015, p. 32.
- Clément, Jean-Paul, *Bestiar fabulos. Dicționar de simboluri animaliere*, R.M. Valter, R. Valter (trad.), București, Editurile Artemis & Cavallioti, 1995.
- Cornea, Andrei, *Cuvîntelnic fără frontiere sau Despre trădarea Anticilor de către Moderni de-a lungul, de-a latul și de-a dura vocabularului de bază*, Iași, Editura Polirom, 2002.
- Coteanu, Ion et. al., *Dicționarul explicativ al limbii române*, , București, Editura Univers Enciclopedic Gold2012.
- Crețu, Bogdan, *Inorogul la Porțile Orientului. Bestiarul lui Dimitrie Cantemir. Studiu comparativ*, vol. I: *Bestiae Domini*, vol. II: *Bestiae Diaboli*, Iași, Editura Institutul European, 2013.

- Demény, Lajos, *Adnotări făcute de Dimitrie Cantemir pe Biblia din 1688*, „Dacoromania”, 7, 1988, p. 265-273.
- Demény, Lajos, *Tradiție și continuitate în „Hronical” lui Dimitrie Cantemir*, „Studii. Revistă de istorie”, XXVI, 1973, 5, p. 955-956.
- Deutsch, Stacia/ Cohon, Rhody, *Life of a Star*, New York, Benchmark Education Company, LLC, 2010.
- Diaconovich, C., *Enciclopedia română*, vol. 2: *Copepode-Keman*, W. Krafft, Sibiu, 1900.
- Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, vol 1-2, București-Chișinău, Editura Litera International, 2003.
- Donnegan, James, *A New Greek and English Lexicon: The Words Alphabetically Arranged*, London, H.G. Bohn, 1846.
- Douglas, J.D. (ed.), *Dicționar biblic*, Oradea, Editura Cartea Creștină, 1995.
- Eșanu, Andrei (coord.), *Dinastia Cantemireștilor (sec. XVII-XVIII)*, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei/ Întreprinderea Editorial-Poligrafică Știința, 2007.
- Eșanu, Andrei, *Urme ale bibliotecii lui Dimitrie Cantemir în Rusia*, „Academica”, XXIV, 2014, 11-12, p. 289-290, 40.
- Gamkrelidze, Thomas V./ Ivanov, Vjaceslav V., *Indo-European and the Indo-Europeans: A Reconstruction and Historical Analysis of a Proto-Language and a Proto-Culture*, Berlin-New York, Mouton de Gruyter, 1995.
- Grigoraș, Em. C., (ed.), *Lupta dintre Inorog și Corb*, București, Editura Casei Școalelor, 1927.
- Hall, James, *Illustrated Dictionary of Symbols in Eastern and Western Art*, Boulder, IconEditions, 1995.
- Herbermann, Charles George (ed.), *The Catholic encyclopedia: An International Work of Reference on the Constitution, Doctrine, Discipline, and History of the Catholic Church*, vol. 13, New York, Encyclopedia Press, 1913.
- Hui, Andrew, *The Poetics of Ruins in Renaissance Literature*, New York, Fordham University Press, 2016.
- Iliescu, Octavian, *False probleme de numismatică medievală românească*, „Buletinul Societății Numismatice Române”, 92-97, 1998-2003, p. 203.
- Kirkland, Sean D., *Ontology of Socratic Questioning in Plato's Early Dialogues*, New York, State University of New York/ Suny Press, 2012.
- Klein, Ernest, *Kleins Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*, vol. 1: A-K, Amsterdam-London-New York, Elsevier Publishing Company, 1971.
- Le Goff, Jacques, *The Medieval Imagination*, Chicago-London, The University of Chicago Press, 1992.
- Liddell, Henry George/ Scott, Robert, *A Greek-English Lexicon: Based on the German Work of Francis Passow*, New York, Harper & Brothers Publishers, 1846.
- McClintock, John/ Strong, James, *Cyclopaedia of Biblical, Theological, and Ecclesiastical Literature*, vol. 4: H, I, J, New York, Harper & Brothers Pub., 1872.
- Moisa, Constantin (cons. ed.), *Dicționar biblic*, vol. 2: I-O, București, Editura Stephanus, 1996.
- Moisa, Constantin (cons. ed.), *Dicționar biblic*, vol. 3: P-Z, București, Editura Stephanus, 1998.
- Munteanu, Eugen (coord.), *Vechiul Testament – Septuaginta. Versiunea lui Nicolae Spătarul Milescu*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016.
- Munteanu, Eugen, *Lexicologie biblică românească*, București, Editura Humanitas, 2008.
- Mușat, Maria/ Boatăc, Silvestru, *Dimitrie Cantemir*, București, Editura Militară, 1975.

- Pecican, Ovidiu, *Hieroglifele cantemiriene: incursiuni istorico-hermeneutice*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2016.
- Richards, David, *Masks of Difference: Cultural Representations in Literature, Anthropology and Art*, Cambridge/ New York/ Melbourne, Cambridge University Press, 1994.
- Ryken, Leland/ Wilhoit, J.C./ Longman, T. III (eds.), *Dicționar de imagini și simboluri biblice*, Oradea, Editura Casa Cărții, 2014.
- Schmitt, Jean-Claude, *Ghosts in the Middle Ages: The Living and the Dead in Medieval Society*, Chicago/ London, The University of Chicago Press, 1998.
- Schotti, Gasparis, *Physica curiosa, sive Mirabilia naturae et artis*, Würzburg, Johannis Andreae Endteri & Wolfgangi, Herbipoli, 1662.
- Scriban, August, *Dicționarul Limbii Românești (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaisme, neologisme, provincialisme)*, Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939.
- Shepherd, Rowena/ Shepherd, Rupert, *1000 de simboluri*, Anca Ferche (tr.), Oradea, Editura Aquila '93, 2007.
- Shoham, Shlomo Giora, *Moses: The Righteous Sky Gazer*, Newcastle upon Tyne, UK, Cambridge Scholars Publishing, 2014.
- Simion, Eugen (coord.), *Dicționarul general al literaturii române (DGLR)*, vol. 2: C-D, București, Editura Academiei Române, 2004.
- Sorohan, Elvira, *Cartea cronicilor: texte antologate și comentate*, Iași, Editura Junimea, 1986.
- Thorpe, Benjamin, *Codex Exoniensis. A Collection of Anglosaxon Poetry ... with an English Translation, Notes and Indexes*, London, W. Pickering, 1842.
- Toma din Aquino, *Summa Theologica*, Alexander Baumgarten (coord.), vol. 1, Iași, Editura Polirom, 2009.
- Werness, Hope B., *Continuum Encyclopedia of Animal Symbolism in World Art*, New York/ London, Continuum, 2006.
- Wine, Kathleen/ Lyons, John D. (eds.), *Chance, Literature, and Culture in Early Modern France*, Farnham, UK -Burlington, USA, Ashgate, 2009.